

A Német Szövetségi Köztársaság különleges szerepvállalása a teheráni túsdráma megoldásában az iráni iszlám forradalom idején (1979/81)

Bösch, Frank: Zwischen Schah und Khomeini. Die Bundesrepublik Deutschland und die islamische Revolution im Iran. = Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 63. Jg. 2015, 3. No. 318–349. p.

A fiatal nyugat-német állam megkülönböztetetten jó és mind intenzívebb gazdasági-fejlesztési kapcsolatokat ápolt Mohammad Reza Pahlavi sah Iránjával. Nyugat-Németország – Irán legfontosabb európai partnereként – önmaga állja hamarosan az egykorú Európai Közösség iráni exportjának a felét. A két háború közötti kapcsolatokat szervesen folytató viszony mindenekelőtt mentes volt az iráni-angol vagy iráni-amerikai érintkezést a világháborús előzményekkel, illetve az olajkitermelés vitáival terhelő feszültségtől, és érintkezéseket. A partnerség főbb területeit harciasköz-eladás, katonai képzés, atom-erőmű építés, olajvásárlás jelentette, és olyan együttműködésekhez vezetett, mint a 25%-os iráni részesedés vállalása a Krupp-kohóművekben, vagy az iráni-német egyetem („Gilan”) megnyitása. A kölcsönös bizalmi tőkét erősítette, hogy császári hitvesként a részben német leszármazású Soraya Bakhtiary reprezentált a sah oldalán, miközben felsőbb körök rajongva tisztelt bálványa lett a fejedelmi pár rendszeres hivatalos és nem hivatalos látogatásai során.

Az atyja kemalista típusú modernizációját folytató uralkodó növekvő hazai népszerűtlensége azonban legkevésbé a tékozló udvartartásából következett, annál inkább fakadt az olaj-milliárdok hasznát miben sem látó néptömegek elnyomorodásából, valamint a lázadás elfojtásának, illetve a politikai ellenzék elnémításának brutális módszereiből, melyek az éppen meginduló emberi-jogi diskurzushoz kapcsolódva a globális tiltakozás hullámát is kiváltották. A megmozdulásokból nem vonhatták ki magukat, az iráni emigrációval karöltve, Nyugat-Németország civil közösségei sem. Ha a nyugati politika, kialakult gazdasági érdekeltségeit is féltve, a végsőkig kitartott a sah gyűlölt rendszere mellett, úgy az a hidegháborús reflexeknek felelt meg. Ám akárcsak

Moszkva, maga is meglepetve állt az iráni forradalom váratlan iszlámista fordulata előtt, ahogy az a száműzetéséből hazatérő agg Homeini ajatollah műveként, szintén nem válogatva az eszközökben, 1979 első hónapjaiban végbement. Különösen paradox újdonságként hatott az „iszlám forradalom”, az „iszlám köztársaság” kategória nyugat-német szintéren az iszlám vonásaival alig érzékelt török vendégmunkás ismeretében. A Nyugat, Németországot is beleértve, próbálta nem meghaladni az új iráni vezetés fenyegetőzését, sőt, bízva a Homeini nyilatkozatai során még meg is lebegtetett kompromisszum-lehetőségekben, igyekezett jó arcot vágni a megmásíthatatlan fordulathoz.

*

Maga Nyugat-Németország a sokféleségükben alapvetően tárgyyszerű napi kapcsolatok közepette politikailag nyílt formában, nem exponált nyugati partnerként jut túl az átformálódó viszonyok nehezén. Így – önrdekét is szem előtt tartva – a legkisebb közegellenállás mentén vállalhatja fel a közvetítő szerepét a felbujtott tömeg politikai visszahívása érdekében az USA teheráni külképviseletének blokádja során, amit különféle híresztelések mellett az emigráns sah amerikai fogadása kivált (1979. nov. 4.), s amely eltart végül 444 napon át. (Nov. 10-dikén egyébként a német külképviselet is kap hasonló, de végül nem realizált fenyegetést.) Az amerikai, illetve a szövetségesek részéről fogatosított ellenlépések (gazdasági szankciók, fékek beemelése, követelések beagyasztása stb.) önmagukban nem hatnak. Az önmegszorítással egyet jelentő szankciók hosszabb távú fenntartása a szovjetek afganisztáni agressziója nyomán, melyet hasonló ellenlépés követ, csak még problematikusabbá válik. Így valamilyen visszavonhatatlan, tragikus végki-fejlet elkerülése érdekében szükségképpen sor kerül a konspiratív hátér-diplomácia eszközeinek német részről történő bevetésére.

A bonyolult koreográfia mentén haladó informális tárgyalás- és egyeztetés-sorozat szálai Gerhard Ritzel teheráni német nagykövet kezében összpontosulnak. A beavatottak köre nyugati részről alig lépi túl Jimmy Carter amerikai elnök, Helmut Schmidt nyugat-német cancellár, illetve a külügyminiszterek legszűkebb környezetét. Ritzel Tehe-

ránban körbejárja Homeini néhány, németországi élményekkel, kötődésekkel is rendelkező bizalmi emberét, mint Tabatabai, Bochumban doktorált helyettes miniszterelnök, Besheti ajatollah és mások, akiken keresztül az ügy eljut Rafszandzsani parlamenti elnökkel vagy Homeini fiával, Ahmaddal kijelölt szintekig. Tatabai már 1980 márciusában kapcsolatba lép Genschert német külügyminiszterrel. E megbeszélés során nyer felhatalmazást a német tárgyaló fél az iráni iszlám állam bizalmát élvező Algéria bevonására a folyamatba. Ez irányú egyeztetésre Tito jugoszláv elnök belgrádi temetése (máj. 8.) alkalmával kerül sor Schmidt kancellár és Bendzsedid algériai elnök között. Szeptemberben Warren Christopher amerikai külügyminiszter-helyettes bevonásával a Friedrich Ebert-alapítvány egy bonni konferenciája mögé rejtett megbeszélés keretében első alkalommal kerül sor háromoldalú egyeztetésre. Ennek során a sah amerikai útját illető szimbolikus politikai kérdést „lefordítják” – a befagyasztott iráni követelések felszabadítása, a szankciók felfüggesztése mellett, az ex-uralkodó odamentett javainak kiszolgáltatására. A résztvevők a siker jeleként könyvelhetik el, amikor kevéssel ezt követően Homeini egy nyilvános beszéde akár csak érintőleges formában az újszerű amerikai vállalásokra utal, nyilvánvaló jeladésként a parlament számára. Az amerikai fél egyeztetés nélküli és sikertelen májusi szabadítási akciójával egyszer már visszavetett folyamat, minden bizonnyal a szept. 22-diki váratlan iraki támadás zűrzavarában, ezen az immár elég magas szinten azonban rövid időre elakad. A hosszasan elnyúló záróegyeztetések azután immár közvetlenül az amerikai fél (Christopher) és – Irán képviseletében – Algéria között zajlanak, míg végre sikerül megállapodni arról, hogy Irán a maga politikai eszközeivel „arcvesztés nélkül”, mindenesetre azonban egyoldalúan véget vet a teheráni túsdrámának. Az amerikai túsok 1981 januárjában Algérián keresztül végre meg is érkeznek Wiesbaden amerikai NATO-bázisára. Az amerikai vezetés kifejezi köszönetét német irányban a felvállalt és professzionális következetességgel végig vitt, eredményes közvetítésért, kiemelve Genschert külügyminiszter és Ritzel nagykövet szerepét a folyamatban.

Az események bemutatását a szerző újonnan előkerült bonni dokumentumokra alapozza tanulmányában, de felhasználta Ritzel és más

résztvevők visszaemlékezéseit is. (Ritzelére vonatkozóan lásd: *Soweit ich mich erinnere*, 1998). Az egykorú sajtó és a közvetlen utókor általában csak Genschert, amerikai részről pedig csak Christophert említi az eseményekkel kapcsolatban. A dokumentumok tükrében ma azonban feltehetően Ritzel szerepét tennénk az első helyre.

Komáromi Sándor

Csak európai tragédia ne legyen a görög drámából!

Bastian, Jens: Wird das griechische Drama zu einer europäischen Tragödie? = Südosteuropa Mitteilungen, 55.Jg. 2015, 2. No. 36–45. p.

A független tanácsadóként (korábban pedig az EB görög munkacsoportjának tagjaként) Athénban ténykedő szerző a 2015. márciusi helyzetkép alapján ad aggodalommal teli gyorslemezést a pénzügyi világválság nyomán elhatalmasodó görög adósságválság elhúzódó kezelésének kilátásairól.

Az alternatív baloldal színeiben fellépő Sziriza év eleji választási győzelme és kormányra kerülése kül- és belpolitikai szintéren egyaránt új helyzetet teremtett az adósságválság kezelését illetően. A Sziriza a Brüsszel és pénzügyi szervezetei a korábban meghatározó jobb- és baloldali erők politikai váltógazdálkodására rákényszerített megszorítási politikát ellenző programmal nyert választást, rámutatva a megszorításoknak a költségvetési hiány nagyságrendjéhez mért eredménytelenségére és kilátástalanságára. Önmagában a görög államháztartás belső lehetőségei rendkívül korlátozottak. A turizmus vagy a kereskedelmi hajózás elaprózódó, gyengén és hézagosan adózó szolgáltatásaira korlátozódó reálgazdaság növekedési potenciálja igen szerény, nem beszélve a válsághelyzetből fakadó lehasználtóságáról, húzóerőt lényegében nem képvisel. A szorgalmazott privatizálási folyamatnak sem várható jelentősebb hozama. A Szirizával képviselt görög hivatalos álláspont értelmében a megszorítások tovább nem fokozhatók, éspedig nem csak a társadalmi béke fenntarthatóságának kérdése okán, hanem mert még inkább ellehetetlenítik a gazdaság mozgásterét, s magasabb kockázati felárral terhelik még a kötvény-